

การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักพัฒนาและนักวิชาการส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า แนวทางการพัฒนาชนบทที่มีประสิทธิภาพจะต้องใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนาด้วย เป้าหมายประการสำคัญก็คือการให้ประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนามีส่วนในการกำหนดชะตาชีวิตของสังคมของตน (Self Determination) คือเป็นผู้กำหนดด้วยตนเองว่า โครงการจะพัฒนาในด้านใดบ้าง เพื่อที่จะช่วยทำให้ชีวิตของตนเองดีขึ้น มิใช่ปล่อยให้บุคคลหรือหน่วยงานภายนอกเป็นผู้กำหนดให้ หลักการนี้สอดคล้องกับอุดมการประชาธิปไตยในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของประชาชน และเป็นไปตามหลักการกำหนดนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น รัฐบาลมีความมุ่งหมายในการส่งเสริมให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของตนไปให้เจ้าหน้าที่ของรัฐรับทราบเพื่อฝ่ายรัฐบาลจะได้อนุมัติแผนงานและจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาให้กับท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเท่ากับเป็นการช่วยสร้างจิตสำนึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนให้กับประชาชน และสร้างความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของท้องถิ่น มีส่วนได้ส่วนเสียกับกระบวนการพัฒนาที่จัดทำในรูปโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการในท้องถิ่นนั้น และก็จะช่วยให้โครงการพัฒนาที่เขามีส่วนร่วมด้วยนั้นประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น และที่สำคัญที่สุดประชาชนจะได้เรียนรู้ถึงวิธีการต่าง ๆ ในการพัฒนาและสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ด้วยตัวเองซึ่งจะทำให้ท้องถิ่นลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้

หลักการระดมการมีส่วนร่วม

หลักการระดมการมีส่วนร่วมที่โครงการพัฒนาชนบทควรดำเนินการอย่างกว้าง ๆ ได้แก่การกระตุ้นให้ประชาชนแสดงความต้องการในเรื่องการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง โดยการขอความช่วยเหลือ และความสนับสนุนในด้านต่าง ๆ จากโครงการฯ ในขณะที่เดียวกันฝ่ายผู้บริหารโครงการก็จะสำรวจหาความต้องการการพัฒนาของประชาชนโดยทั่วไป

ด้วยวิธีการศึกษาวิจัย ในส่วนของการวิจัยหาความต้องการของประชาชน เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยจะปรึกษาหารือกับผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนและแนวทางแก้ไข แล้วจึงมา กำหนดแผนงานของโครงการและแจ้งให้กำนันทราบ เพื่อนำเข้าสู่ที่ประชุมสภาตำบล เพื่อขอความเห็นชอบ บางโครงการผู้จัดทำโครงการย่อยจะเข้าร่วมประชุมกับสภาตำบลด้วยเพื่อชี้แจงถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับและแผนการดำเนินงาน ตลอดจนการขอความร่วมมือต่าง ๆ โดยหลักการก็คือ โครงการทุกโครงการที่จะดำเนินการจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลอันเป็นองค์การปกครองท้องถิ่นที่สำคัญของประชาชน

นอกจากการใช้สภาตำบลเป็นองค์กรหลักในการกำนัลการและเสนอความต้องการ และให้ความเห็นชอบในโครงการพัฒนาต่าง ๆ แล้ว คณะกรรมการสภาตำบลยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือเป็นสื่อในการแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ของโครงการให้ประชาชนในท้องถิ่นทราบอีกด้วย เพื่อจูงใจประชาชนให้มีความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ขณะเดียวกัน ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาชนบทจะเข้าพบประชาชนโดยตรงอีกครั้งหนึ่งด้วย ทั้งนี้เพื่อจะมุ่งสนับสนุนสิ่งที่คณะกรรมการสภาตำบลให้ดำเนินการแล้วให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น แนวทางที่เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ดำเนินการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ จะเข้าพบผู้นำท้องถิ่นด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง เพื่อแจ้งรายละเอียดและผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับของโครงการย่อยที่จะดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย
2. เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ จะเข้าพบชาวบ้านทุกครัวเรือนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อจูงใจและชี้ให้เห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วมโครงการ (ในกรณีที่พื้นที่เป้าหมายไม่กว้างนัก)
3. การตีพิมพ์ภาคผนวกในหมู่บ้านและแจ้งข่าวเป็นจุด ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย
4. การฝากข้อความประชาสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐประจำตำบล เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปเยี่ยมเยียนประชาชน ทางโครงการก็จะขอร้องให้เขาช่วยประกาศข่าวให้ชาวบ้านทราบว่า มีโครงการของมหาวิทยาลัยที่จะมาทำการศึกษาและบริการประชาชนในทันทีเท่าไร และขอให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือและให้บริการ

5. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประชาชนในท้องถิ่น โดยการแวะเยี่ยมเยียน
พูดคุยกับชาวบ้านเป็นระยะ ๆ ตลอดโครงการ

ระดับของการมีส่วนร่วม

ประชาชนสามารถเข้าร่วมโครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้หลายระดับและหลายวิธีการ
ตั้งแต่การให้ความร่วมมือโดยการสละแรงงาน กำลังทรัพย์ เวลา การเข้าร่วมกันคิดค้นปัญหา
และการกำหนดความต้องการของชุมชนไปตลอดจนถึงการกำหนดแผนงานการพัฒนา การดำเนิน
โครงการและติดตามผลการดำเนินงานตลอดทั้งโครงการ สำหรับโครงการที่เน้นสนับสนุนการ
มีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาทุกรูปแบบและพยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จะจูงใจให้ประชาชน
เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการต่าง ๆ
ส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับของการให้ความร่วมมือในระดับปฏิบัติการ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่
ยังไม่สนใจเรื่องการพัฒนาซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาอันยาวนาน ประชาชนบางส่วนไม่มีความรู้หรือ
ความคิดว่าควรจะทำอะไร ประชาชนจะดำรงชีวิตตามความเคยชินที่ปฏิบัติกันมานับสิบ ๆ ปี
เขาจะคิดในสิ่งที่ใกล้ตัวหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรงเท่านั้น การเสียสละเวลาแรง
งานมักจะทำไปเพราะความเกรงใจเจ้าหน้าที่หรือผู้นำท้องถิ่น ซึ่งสามารถจะให้ได้เป็นครั้งคราว
ในกรณีของชาวบ้านตำบลลูกเตา นี้ โครงการพัฒนาชุมชนมีจำนวนถึง 35 โครงการ ซึ่งนับว่าเป็น
จำนวนมาก การให้ความร่วมมือโดยการมาเป็นผู้เข้ารับการอบรมก็ดี ผู้ชมการสาธิต ทดลอง
เรื่องต่าง ๆ ก็ดี หรือเข้าร่วมในการพัฒนาต่าง ๆ ก็ดี ถ้าหากว่าเขาเข้าร่วมทุก ๆ โครงการ
นับว่าชาวบ้านจะต้องเสียสละเวลามาก ซึ่งเขาเองก็ต้องประกอบอาชีพประจำวันด้วย และ
แม้ว่าโครงการเหล่านั้นจะช่วยทำให้เขามีอนาคตที่ดีขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ยังมองไม่เห็นชัดเจน
ดังนั้น ประชาชนจึงเลือกที่จะเข้าร่วมโครงการที่เขาเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นทันที ซึ่งมักจะให้แก่
โครงการประเภทการให้บริการมากกว่าโครงการด้านการศึกษาวิจัย เช่น โครงการตรวจสุขภาพ
การรักษาพยาบาลเบื้องต้น การฉีดวัคซีนสัตว์เลี้ยง เป็นต้น

โครงการประเภทการเพิ่มผลการผลิต และปรับปรุงด้านอนามัย แม้จะมีได้รับการต้อนรับด้วยความกระตือรือร้นจากประชาชนส่วนใหญ่ ก็ยังมีบุคคลประเภทผู้นำ และผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าให้ความสนใจอย่างมาก บุคคลเหล่านี้เห็นความจำเป็นของการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน และต้องการความรู้และเทคโนโลยีมาช่วยในการปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ทั้งกล่าวข้างต้น ตลอดจนเห็นความจำเป็นของการพัฒนา ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในโครงการอย่างมาก ตั้งแต่การเสนอความคิดเห็น สิ่งที่จะต้องทำการพัฒนาในหมู่บ้าน สิ่งที่เขาต้องการความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัย ตลอดจนถึงการออกเงินสมทบในโครงการที่เขาจะให้ประโยชน์โดยตรง และสละแรงงาน สำหรับโครงการประเภทที่จะต้องมีการออกเงินสมทบ เช่น โครงการสร้างส้วมราดน้ำ โครงการสร้างโอ่งยักษ์เก็บน้ำฝน ผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการไถ่จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจที่พอสมควร ฉะนั้นผู้ที่ยากจนจริง ๆ จึงไม่สามารถเข้าร่วมโครงการได้

อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตการณ์ของคุณเจียมรัตน์ สุขเจริญ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสนามของโครงการ พบว่า บุคคลที่เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ มักจะได้แก่สมาชิกเดิมของโครงการต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่เห็นประโยชน์และสามารถเข้าร่วมโครงการมีอยู่เพียงเฉพาะกลุ่มในวงจำกัด คือพวกที่ก้าวหน้าและเป็นนักพัฒนาในหมู่บ้าน

ข้อให้เปรียบเทียบและข้อเสียเปรียบในการทำงานของโครงการฯ

การดำเนินงานของโครงการฯ ในการระดมการมีส่วนร่วมจากประชาชนในระดับท้องถิ่น มิได้มีความแตกต่างจากวิธีการที่หน่วยงานของรัฐทำมากนัก กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายต่างก็ใช้องค์กรท้องถิ่นคือสภาตำบล เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างหน่วยงานกับประชาชน และมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบประจำตำบลประสานงานและดำเนินงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย แต่ภารกิจในการกระตุ้นความสนใจและจูงใจให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของทางฝ่ายมหาวิทยาลัย จะได้เปรียบกว่าหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ กล่าวคือ

เจ้าหน้าที่ประจำตำบลของโครงการ มีภาระหน้าที่รับผิดชอบแก่เฉพาะตำบลเดียว และยังอาศัยอยู่ในตำบลนั้นด้วย ดังนั้น จึงสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านได้ง่ายและ

มีประสิทธิภาพว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่น ๆ ซึ่งจะมาเยี่ยมเยียนประชาชนเป็นครั้งคราว เพราะมีพื้นที่ของเขตความรับผิดชอบกว้างขวางกว่า การอยู่ในพื้นที่ทำให้ชาวบ้านที่ต้องการความช่วยเหลือสามารถมาพบหาเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ได้ตลอดเวลา ในกรณีที่เกิดปัญหาขึ้น ก็ไม่จำเป็นต้องไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของอำเภอซึ่งอยู่ไกล และบางครั้งเมื่อไปถึงอำเภอแล้วก็ไม่พบ เพราะไปราชการยังท้องที่อื่น นอกจากนี้การอาศัยอยู่ในตำบลทำให้เจ้าหน้าที่ของโครงการฯ สามารถแวะเยี่ยมเยียนชาวบ้านได้ตลอดเวลา รับทราบปัญหาและทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นที่เลี้ยงดู และหากชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับคำแนะนำก็ไม่จำเป็นต้องทำตาม เพราะผู้แนะนำมิได้มีอำนาจดังเช่นเจ้าหน้าที่จากทางราชการ

อย่างไรก็ตาม การทำงานของเจ้าหน้าที่ประจำตำบล จะประสบความสำเร็จเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถและบุคลิกลักษณะของเจ้าหน้าที่ผู้นั้นเอง ด้วยจากบทเรียนของโครงการฯ พบว่า ในระยะแรกเมื่อเริ่มโครงการใหม่ ๆ นั้นการทำงานต่าง ๆ ในตำบลมีปัญหาลittle น้อย เนื่องจากเจ้าหน้าที่และวิทยากรของโครงการฯ บางคนยังขาดประสบการณ์การทำงานร่วมกับชาวบ้าน ยังไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นพอเพียง และใช้วิธีการและคำพูดที่ชาวบ้านไม่ยอมรับ จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้นำท้องถิ่นบางคน ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล ความสัมพันธ์ที่ดีจึงเกิดตามมา นอกจากนี้การทำงานร่วมกับชาวบ้านนี้ เจ้าหน้าที่จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างเพียงพอที่จะสร้างความเชื่อถือและความศรัทธาจากชาวบ้านให้เกิดขึ้น ชาวบ้านจึงจะยอมทำตามคำแนะนำ เจ้าหน้าที่จะต้องมีคุณสมบัติของการเป็นนักพัฒนา กล่าวคือ จะต้องมีความสนใจและมีความกระตือรือร้นที่จะช่วยชาวบ้านอย่างจริงจังและจริงใจ จะต้องเอาใจใส่และมีความคิดที่ก้าวหน้าที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้ท้องถิ่น ซึ่งถ้าหากไม่มีสิ่งเหล่านี้ ก็ยากที่จะผลักดันในงานการพัฒนาก้าวหน้าไปได้ จากการศึกษาพบว่า โครงการคู่อำเภอนี้ได้รับการยอมรับจากประชาชนในตำบลเป็นอย่างมากในระยะหลัง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความสามารถในการจูงใจของเจ้าหน้าที่ และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะเห็นผลงานที่เกิดขึ้นจากการทำงานในระยะแรกของโครงการฯ

ข้อที่ทางโครงการของมหาวิทยาลัยเสียมเปริยมหน่วยราชการอำเภอ ก็คือการมีอำนาจหน้าที่และบารมีของข้าราชการอำเภอ การทำงานของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ นั้น

จะใช้วิธีการสั่งการจากเบื้องบนลงมาเบื้องล่างเป็นลำดับชั้นการบังคับบัญชา จนถึงระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ในทัศนะของชาวบ้านจึงยังคงเห็นข้าราชการอำเภอเป็นผู้ปกครองและยอมรับคำสั่งการโดยปริยาย นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีค่านิยมในการยอมรับคำสั่งต่าง ๆ ของข้าราชการอำเภอ แม้ว่าทางอำเภอจะใช้คำว่า "ขอความร่วมมือ" ก็ตาม ชาวบ้านจะยอมรับคำสั่งมาปฏิบัติโดยไม่ขัดแย้ง ส่วนการทำงานของมหาวิทยาลัย ไม่มีอำนาจคำสั่งบังคับ การทำให้ประชาชนยอมรับคำแนะนำหรือให้ความร่วมมือ ย่อมมาจากความสมัครใจของประชาชนเป็นสำคัญ

ด้วยเหตุผลนี้จึงกล่าวได้ว่า โครงการพัฒนาชนบทคู่ค่าประสบความสำเร็จในการระดมการความร่วมมือ ร่วมใจของประชาชนที่ต้องการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นอย่างคึกคัก ในส่วนของประชาชนที่เคยเฉื่อยชาต่อการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ได้รับการกระตุ้นให้ตื่นตัวสนใจความเป็นอยู่ของตนเองและท้องถิ่น และเห็นความสำคัญและผลประโยชน์ของการพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งหากโครงการนี้ยังคงดำเนินการต่อไป ก็เชื่อได้ว่าจะสามารถระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่สูงขึ้น